

§3

ХТО ТАКИЙ ВИКРИВАЧ, ЙОГО ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ

Викривач - фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» (далі – корупційне правопорушення), вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

АБЗ. 20 Ч. 1 СТ. 1 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

Важливо!

- ▶ викривач – це саме фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства);
- ▶ наявність у викривача внутрішнього переконання, що інформація є достовірною, – упевненість особи, що інформація, яку вона повідомляє, може свідчити про факти вчинення корупційного правопорушення, яка випливає із її життєвого досвіду, віку, професійного досвіду та інших обставин;
- ▶ інформація – будь-які відомості та/або дані, які відомі особі, про можливі факти корупційних правопорушень;
- ▶ достовірність інформації – її властивість встановлювати реальну наявність чи відсутність фактичних даних про можливі факти корупційних правопорушень, заснована на внутрішньому переконанні;
- ▶ повідомлення про можливі факти корупційних правопорушень – здійснення інформування про фактичні дані, що підтверджують можливе вчинення корупційного правопорушення, які можуть бути перевірені.

❗ Фактичні дані у повідомленні викривача мають складатися з інформації про конкретні факти порушення встановлених Законом вимог, заборон та обмежень, яке вчинене особою, на яку поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (особи, зазначені у ч. 1 ст. 3 Закону).

Фактичні дані – це відомості про: обставини правопорушення, місце і час його вчинення, особу, яка вчинила правопорушення, тощо.

- ▶ інформація стала відома викривачу у зв'язку з його:
 - ▷ трудовою,
 - ▷ професійною,
 - ▷ господарською,
 - ▷ громадською,
 - ▷ науковою діяльністю,
 - ▷ проходженням служби чи навчання,
 - ▷ участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

** Достатнім для визнання особи викривачем є отримання ним інформації про корупційне правопорушення під час здійснення одного із вищевказаних видів діяльності.*

ПІД ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗДІЙСНЮЮЧИ ЯКІ ВИКРИВАЧ МОЖЕ ОТРИМАТИ ІНФОРМАЦІЮ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОТРІБНО РОЗУМІТИ ТАКІ:

Трудова діяльність	Діяльність найманого працівника, фізичної особи, яка забезпечує себе роботою самостійно, зокрема надає послуги чи виконує роботи на підставі цивільно-правових договорів
Професійна діяльність	Участь фізичної особи у літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб (абзац другий підпункту 14.1.226 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України)
Господарська діяльність	Діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (стаття 3 Господарського кодексу України)
Громадська діяльність	Діяльність інститутів громадянського суспільства, їх посадових осіб, членів, представників і волонтерів щодо участі у формуванні і реалізації державної (місцевої) політики, реалізації статутних цілей та напрямів діяльності відповідних інститутів, яка пов'язана з їх офіційними відносинами із органами державної влади, місцевого самоврядування, зокрема членство у громадських радах, поліцейських комісіях тощо
Наукова діяльність	Інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження (пункт 12 частини першої статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»)
Проходження служби	Діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування
Навчання	Цілеспрямована діяльність учасників педагогічного процесу в системі освіти і професійного зростання, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці
Інше	Особа, якій стала відома інформація під час участі у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, зокрема стажування, участь в конкурсі на зайняття посади/прийняття/відбір на роботу/службу, обрання до членів громадської ради, вступ до навчального закладу тощо.

ВИКРИВАЧ

1.1 Викривач відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»

1.2 Викривач у провадженні про адміністративне правопорушення

1.3 Викривач у кримінальному провадженні

1.1 ВИКРИВАЧ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

НА ЦЮ КАТЕГОРІЮ ВИКРИВАЧІВ ПОШИРЮЄТЬСЯ ЗАГАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНЕ АБЗ. 20 Ч. 1 СТ. 1 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ». (ДИВ. СТОР. 1)

❗ У такому випадку статус викривача набуває особа, яка повідомила про інше правопорушення, яке не передбачене Кодексом України про адміністративні правопорушення або Кримінальним кодексом України і їй не може бути надано статус викривача у кримінальному провадженні або у провадженні про адміністративне правопорушення.

Викривач не несе юридичної відповідальності за повідомлення про можливі факти корупційних правопорушень, поширення зазначеної у повідомленні інформації, незважаючи на можливе порушення таким повідомленням своїх службових, цивільних, трудових чи інших обов'язків або зобов'язань. Повідомлення про можливі факти корупційних правопорушень не може розглядатися як порушення умов конфіденційності, передбачених цивільним, трудовим або іншим договором (контрактом).

Викривач звільняється від цивільно-правової відповідальності за майнову та/або моральну шкоду, завдану внаслідок здійснення повідомлення про можливі факти корупційних правопорушень, крім випадку здійснення завідомо неправдивого повідомлення. У разі неумисного повідомлення викривачем недостовірної інформації вона підлягає спростуванню у порядку, визначеному Цивільним кодексом України.

1.2. ВИКРИВАЧ У ПРОВАДЖЕННІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Викривач в адміністративному процесі – це фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти пов'язаних з корупцією правопорушень, вчинених іншою особою, якщо

така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

ЗА СВОЇМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ СТАТУСОМ ВИКРИВАЧ Є СВІДКОМ.

❶ Для отримання статусу викривача в адміністративному провадженні, необхідним є дотримання всіх умов, зазначених на стор. 1

Особа вважається викривачем в адміністративному провадженні за умови повідомлення про адміністративні правопорушення, передбачені такими статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП):

- ▷ 172⁴ Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- ▷ 172⁵ Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків;
- ▷ 172⁶ Порушення вимог фінансового контролю;
- ▷ 172⁷ Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- ▷ 172⁸ Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень;
- ▷ 172⁸⁻¹ Порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;
- ▷ 172⁹ Невжиття заходів щодо протидії корупції;
- ▷ 171⁹⁻¹ Порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням;
- ▷ 172⁹⁻² Порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля;
- ▷ 188⁴⁶ Невиконання законних вимог (приписів) Національного агентства.

Згідно зі ст. 272 КУпАП викривач як свідок у справі про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'явитись за викликом у зазначений час, надати правдиві пояснення та відповісти на поставлені запитання.

❶ Адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути накладено протягом шести місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення (ч. 4 ст. 38 КУпАП).

У випадку повідомлення особою про ознаки адміністративного правопорушення після спливу строків притягнення до адміністративної відповідальності вона все одно набуває статусу викривача.

1.3. ВИКРИВАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Викривач у кримінальному процесі – це фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування (п. 162 ч. 1 ст. 3 КПК).

ЗА СВОЇМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ СТАТУСОМ ВИКРИВАЧ Є ЗАЯВНИКОМ.

❗ Для того, щоб набути статусу викривача у кримінальному процесі, отримання інформації про кримінальне корупційне правопорушення у зв'язку із трудовою, професійною, господарською чи іншими видами діяльності, які зазначені на стор. 2 не є обов'язковою умовою.

Особа вважається викривачем у кримінальному провадженні (викривачем корупції) за умови повідомлення про корупційні кримінальні правопорушення передбачені такими статтями Кримінального кодексу України (КК України):

- ▷ 210 – Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням;
- ▷ 354 – Підкуп працівника підприємства, установи чи організації;
- ▷ 364 – Зловживання владою або службовим становищем;
- ▷ 364¹ – Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;
- ▷ 365² – Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги;
- ▷ 366² – Декларування недостовірної інформації;
- ▷ 366³ – Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- ▷ 368 – Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- ▷ 368³ – Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;
- ▷ 368⁴ – Підкуп особи, яка надає публічні послуги;
- ▷ 368⁵ – Незаконне збагачення;
- ▷ 369 – Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі;
- ▷ 369² – Зловживання впливом;
- ▷ 369³ – Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань.

А також, у випадку вчинення кримінального правопорушення шляхом зловживання службовим становищем, за такими статтями:

- ▷ 191 – Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;
- ▷ 262 – Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем;
- ▷ 308 – Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем;
- ▷ 312 – Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем;
- ▷ 313 – Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням;
- ▷ 320 – Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;
- ▷ 357 – Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження;
- ▷ 410 – Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

ВИПЛАТА ВИНАГОРОДИ ВИКРИВАЧУ

ДО 18 МЛН. ГРН. (станом на 01.01.2021)

Розмір винагороди викривачу становить 10% від грошового розміру предмета корупційного кримінального правопорушення або від завданої державі шкоди, але не більше 3000 мінімальних заробітних плат, встановлених на час вчинення кримінального правопорушення

Часом вчинення кримінального правопорушення відповідно до ч. 3 ст. 4 КК є час вчинення особою передбаченої КК України дії або бездіяльності.

Винагорода виплачується викривачу за результатами судового розгляду після ухвалення судом обвинувального вироку, який набрав законної сили.

Для отримання винагороди викривач, повідомляючи про корупційне кримінальне правопорушення, має дотримуватися таких умов:

Активно сприяти розкриттю кримінального правопорушення

Розмір збитків чи предмета правопорушення в 5000 і більше раз перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб (більш як 12,4 млн.)

✚ Наприклад, розмір збитків державі оцінюється в 136 млн. грн., викривач має право на винагороду в розмірі 10% від цієї суми:

$$136\,000\,000 * 10 / 100 = 13,6 \text{ млн}$$

Суд визначає конкретний розмір винагороди, що підлягає виплаті викривачу, із врахуванням таких критеріїв:

ПЕРСОНАЛЬНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ

Інформація, повідомлена викривачем правоохоронному органу, повинна походити від його особистої обізнаності, у тому числі бути одержаною від третіх осіб.

Така інформація не є загальнодоступною та не міститься у публічних звітах, результатах перевірок, матеріалах, дослідженнях, інформаційних повідомленнях органів чи засобів масової інформації, крім випадку, коли викривач є джерелом такої інформації.

Крім того, важливою умовою для отримання винагороди є те, що інформація про корупційне кримінальне правопорушення не була відома органу досудового розслідування з інших джерел до моменту її повідомлення викривачем

ВАЖЛИВІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ

Повідомлена викривачем інформація повинна містити фактичні дані, що можуть бути перевірені, і сприяти доказуванню хоча б однієї з таких обставин вчинення кримінального корупційного правопорушення:

- Подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення)
- Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета
- Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням
- Обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилання особи до вчинення кримінального правопорушення
- Обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру

❗ У разі невідповідності повідомлення викривача хоча б одному із двох зазначених критеріїв викривач не може претендувати на винагороду.

Права на винагороду не має особа, яка:

1. є співучасником корупційного правопорушення, про яке вона повідомила
2. повідомила про корупційне правопорушення у рамках угоди у кримінальному провадженні
3. повідомила про корупційне кримінальне правопорушення як викривач, маючи при цьому можливість для здійснення офіційного повідомлення про виявлене кримінальне правопорушення у межах реалізації своїх службових повноважень.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВИКРИВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

❶ Право на забезпечення безпеки відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» мають виключно викривачі, які повідомили про кримінальне корупційне правопорушення та набули процесуального статусу заявника, а також близькі особи викривачів, які повідомили про кримінальне корупційне правопорушення.

Підстава для вжиття заходів безпеки	Привід для вжиття заходів безпеки
<i>ч. 1 ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»</i> дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну викривача (наявність усних чи письмових погроз, виявлення в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій чи оперативно-розшукових заходів інформації про підготовку посягання на викривача тощо). До організаційно-технічних заходів належать: ▶ особиста охорона, охорона житла і майна ▶ видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку ▶ використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження ▶ заміна документів та зміна зовнішності ▶ зміна місця роботи або навчання з компенсацією різниці у зарплаті відповідно до законодавства ▶ переселення в інше місце проживання ▶ поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення	<i>ч. 2 ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»</i> заява викривача або його близької особи; звернення керівника відповідного державного органу; отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу та майну зазначених осіб. До правових заходів належать: ▶ забезпечення конфіденційності відомостей про особу ▶ закритий судовий розгляд

1.4. ОСНОВНІ ГАРАНТІЇ ТА ПРАВА ВИКРИВАЧІВ

🔑 ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ВИКРИВАЧА

В зв'язку з тим, що більшість викривачів є особами, які дізналися про корупційні дії під час здійснення своєї трудової діяльності, однією з найважливіших гарантій їх захисту є захист трудових прав викривача.

Правові засади гарантій захисту трудових прав викривача закладені у Кодексі законів про працю України та Законі України «Про запобігання корупції».

Викривач має наступні трудові гарантії:

Захист трудових прав викривача:

Заборона звільнення чи примушення до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, інших негативних заходів впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про корупцію

Виплата заробітку за час вимушеного прогулу та грошових компенсацій за порушення його трудових прав

1

Так, ст. 2-1 Кодексу законів про працю України **передбачено заборону будь-якої дискримінації у сфері праці**, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників **через повідомлення про корупцію**, а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення.

2

Відповідно до ч. 1 ст. 53⁴ Закону **викривачу, його близьким особам не може бути відмовлено у прийнятті на роботу, їх не може бути звільнено чи примушено до звільнення, притягнуто до дисциплінарної відповідальності чи піддано з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу** (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) **або загрози таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про корупцію**.

3

Цій нормі кореспондує норма, передбачена в ч. 6 ст. 32 Кодексу законів про працю України, відповідно до якої працівник, який повідомив про корупцію не може бути звільнений чи змушений до звільнення, притягнутий до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з таким повідомленням або підданий іншим негативним заходам впливу, або загрози таких заходів впливу.

Звільнення є незаконним і порушує права викривача, якщо звільненню передувало повідомлення, тобто діє презумпція причинного зв'язку між повідомленнями про корупцію та звільненням у разі якщо встановлено, що повідомлення викривача передувало звільненню. Відповідно, обов'язок доказування відсутності причинного зв'язку між повідомленням про корупцію та звільненням (розірвання трудової угоди) покладається на роботодавця/ керівника.

Так, у справах щодо застосування керівником або роботодавцем (суб'єктом владних повноважень) чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до

позивача у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про корупцію обов'язок доказування, що прийняті рішення, вчинені дії є правомірними і не були мотивовані діями позивача чи його близьких осіб щодо здійснення цього повідомлення, покладається на відповідача (ч. 3 ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України, ч. 2 ст. 77 Кодексу адміністративного судочинства України).

Також до негативних заходів впливу на викривача належать формально правомірні рішення і дії керівника або роботодавця, які носять вибірковий характер, зокрема, не застосовуються до інших працівників у подібних ситуаціях та/або не застосовувалися до працівника у подібних ситуаціях раніше.

Крім того, викривачу, його близьким особам не може бути відмовлено у зв'язку з повідомленням про корупцію:

- ▶ в укладенні чи продовженні договору, трудового договору (контракту);
- ▶ в наданні адміністративних та інших послуг.

Забороняється створювати перешкоди викривачу, його близьким особам у подальшому здійсненні ними їх трудової, професійної, господарської, громадської, наукової або іншої діяльності, проходженні ними служби чи навчання, а також вживати будь-яких дискримінаційних заходів у зв'язку з повідомленням про корупцію.

❗ Важливо! Викривачу, його близьким особам, права яких порушені всупереч вищенаведеним заборонам, гарантується поновлення їх порушених прав.

Законом передбачені наступні гарантії та компенсації викривачу після встановлення, що до нього було вжито негативні заходи впливу:

- ▶ викривач, його близькі особи, які були звільнені з роботи підлягають негайному поновленню на попередній роботі (посаді), їм виплачується середній заробіток за час вимушеного прогулу, але не більш як за 1 рік;
- ▶ викривач, його близькі особи, переведені на іншу постійну нижчеоплачувану роботу (посаду) підлягають негайному поновленню на попередній роботі (посаді), їм виплачується різниця в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за 1 рік;
- ▶ викривачу, його близькій особі виплачується середній заробіток за весь час вимушеного прогулу, якщо їх заяви про поновлення на роботі розглядається більше 1 року не з їхньої вини;
- ▶ викривачу, якого було відсторонено від виконання трудових обов'язків не з його вини, здійснюється оплата праці на період відсторонення в розмірі середньої заробітної плати працівника за останній рік;
- ▶ викривачу, його близькій особі виплачується грошова компенсація у розмірі шести-місячного середнього заробітку у разі наявності підстав для його поновлення на роботі та за його відмови від такого поновлення, а у разі неможливості поновлення - у розмірі дворічного середнього заробітку.

Можна назвати такі типові порушення трудових прав викривачів:

1. *Ініціювання дисциплінарних проваджень щодо викривача та притягнення викривача до дисциплінарної відповідальності.*

Найчастіше застосованим до викривача негативним заходом впливу є притягнення його до дисциплінарної відповідальності. Керівник викривача через працівників кадрової служби організовує складання актів про відсутність викривача на робочому місці, внесення відповідних відміток до табелів обліку робочого часу. Навіть за наявності підтверджуючих поважність відсутності на робочому місці документів може бути розпочато дисциплінарне провадження щодо викривача. Дисциплінарне провадження як правило закінчується притягненням викривача до дисциплінарної відповідальності (догана або звільнення).

Також часто викривачі можуть бути звинувачені керівництвом у невиконанні рішень, доручень, завдань керівництва. Це також може бути підставою для відкриття дисциплінарного провадження.

2. *Звільнення викривача з займаної посади.*

Помста керівника викривачу за його повідомлення про корупцію може бути у вигляді звільнення. І відбуватися найчастіше за наступними схемами:

звільнення викривача у зв'язку з «удаваною» реорганізацією /ліквідацією органу (підприємства), коли реорганізація/ліквідація не супроводжуються скороченням чисельності або штату працівників, зміною у їх складі за посадами, спеціальністю, кваліфікацією, професіями, а скорочується (ліквідується) саме підрозділ або посада викривача, або просто змінюється назва. При цьому виключно викривачу не пропонується ніяка інша посада, викривач не попереджається своєчасно про наступне звільнення;

звільнення викривача як захід дисциплінарного стягнення, після оформлення йому прогулів та відкриття дисциплінарного провадження.

3. *Зміна істотних умов праці*

Керівниками до викривачів застосовуються наступні негативні заходи впливу:

- а) переведення – викривача можуть перевести на іншу посаду, в інший структурний підрозділ державного органу (підприємства);
- б) зменшення викривачу заробітної плати – в такому випадку можливе зменшення окладу, можливе зменшення премій та надбавок на розсуд керівника, за рахунок чого зменшиться його заробітна плата. Викривач може бути позбавлений премій або отримувати премії набагато менші в порівнянні з іншими працівниками;
- в) встановлення або скасування неповного робочого часу – якщо викривачу раніше було становлено неповний робочий день, керівник може відмінити його без достатніх на те підстав;

4. *Формально правомірні рішення та дії керівника, які носять вибіркового характер, і не застосовуються до інших працівників у подібних ситуаціях та /або не застосовувалися до викривача у подібних ситуаціях раніше, а також дискримінаційне відношення в порівнянні з іншими працівниками.*

Наприклад, викривачу при скороченні чисельності або штату працівників державного органу (підприємства) не було запропоновано жодної посади або запропоновано посади, які принижують його професійні якості (наприклад, прибиральниця, водій).

Також є випадки, коли керівник безпідставно відмовляє викривачу в наданні відпусток, перешкоджає підвищенню професійного рівня викривача. Так, керівник викривача не підписує йому заяви (рапорти) про надання відпусток або відряджень навіть за наявності відпустки у відповідному графіку або потреби у продовженні навчання, обґрунтовуючи відмову виробничою необхідністю. При цьому інші працівники не мають таких перешкод у оформленні відпусток або відряджень у зв'язку з навчанням.

Крім того, викривачам перешкоджають у переведенні (призначенні) на вищу посаду або участі у конкурсах на вищі посади.

5. Непроходження викривачем щорічної оцінки (атестації)

Керівник викривача завідомо визначає такі завдання, які не можуть бути виконані викривачем, для того щоб викривач не пройшов щорічну оцінку (атестацію). Наслідком непроходження щорічної оцінки, наприклад, на державній службі є звільнення.

В законодавстві про захист викривачів закладені наступні механізми, спрямовані на захист та поновлення трудових прав викривачів:

- ▶ встановлення заборон керівнику або роботодавцю щодо застосування: звільнення викривача; відмови в прийнятті на роботу викривача; відмови в укладанні чи продовженні договору, трудового договору (контракту); примушування до звільнення викривача (для прикладу погрози); притягнення викривача до дисциплінарної відповідальності; зміни умов праці викривача; відмови у призначенні на вищу посаду; зменшення заробітної плати; загрози таких заходів впливу; прийняття формально правомірних рішень і дій, які носять вибірковий характер;
- ▶ запровадження інституційного механізму з метою поновлення трудових прав викривачів у разі їх порушення, зокрема надання повноважень НАЗК щодо: проведення перевірки фактів таких порушень; видання приписів про поновлення порушених трудових прав викривача та притягнення до відповідальності осіб, які винні у порушенні прав викривачів;
- ▶ поновлення порушених трудових прав викривача;
- ▶ встановлення фінансових гарантій: виплата середньої заробітної плати за час вимушеного прогулу; грошова компенсація у розмірі шестимісячного/дворічного середнього заробітку.

У разі порушення його трудових прав викривач може звернутися за захистом своїх прав до:

Уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань Запобігання та виявлення корупції в установі

для забезпечення захисту від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця

Національного агентства з питань запобігання корупції

для забезпечення правового та іншого захисту, перевірки і отримання законодавства з ~ захисл викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових та іншfх прав викривача і притягнення до відповідальності осіб, у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями

Правоохоронних органів

для захисту життя, житла, здоров'я та майна

**Центрів
безоплатної
правової допомоги**

для отримання безоплатної вторинної правової допомоги

Суду

для захисту своїх прав і свобод

🔑 ПРАВО ВИКРИВАЧА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Викривачі перебувають під захистом держави. Для захисту викривач може користуватися всіма видами правової допомоги, передбаченої Законом України «Про безоплатну правову допомогу», або залучити адвоката самостійно (ч. 1 та ч. 3 ст. 53 Закону).

Викривач має право на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача (п. 5 ч. 2 статті 533 Закону).

Вищевказаним нормам Закону кореспондують норми Закону України «Про безоплатну правову допомогу», яким визначено, що викривач у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення має право на безоплатну вторинну правову допомогу (п. 14 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»).

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг (ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»):

1. захист від обвинувачення;
2. здійснення представництва інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
3. складення документів процесуального характеру¹⁾ захист від обвинувачення;
4. здійснення представництва інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
5. складення документів процесуального характеру.

Звернення про надання одного з цих видів правових послуг подаються особами, які досягли повноліття, до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги за місцем фактичного проживання таких осіб (ч. 1 ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»).

<https://www.legalaid.gov.ua/>

Разом із зверненням про надання безоплатної вторинної правової допомоги особа або законний представник особи повинні по-

дати документи, що підтверджують належність особи або осіб, стосовно яких звертається законний представник, до однієї з вразливих категорій осіб, передбачених ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (ч. 4 ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»).

Враховуючи наведене, викривачу для реалізації права на безоплатну вторинну правову допомогу до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги необхідно подати відповідне звернення разом з документами, що підтверджують здійснення ним повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону.

Такими документами перераховані в підрозділі 1.4. (можливо краще їх перенести сюди).

Слід також зазначити, що відповідно до Закону викривач має право на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката та судовий збір.

Викривач може звернутися за захистом своїх прав до:

- ▶ уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції в установі *(для забезпечення захисту від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця);*
- ▶ Національного агентства з питань запобігання корупції *(для забезпечення правового та іншого захисту, перевірки дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових та інших прав викривача і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями);*
- ▶ центрів безоплатної правової допомоги *(для отримання безоплатної вторинної правової допомоги);*
- ▶ суду *(для захисту своїх прав і свобод).*

🔗 ПРАВА ВИКРИВАЧА НА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ТА АНОНІМНІСТЬ

❗ Права викривача на конфіденційність і анонімність є належною гарантією нерозголошення відомостей про особу, яка здійснила повідомлення про корупцію, та засобом її захисту від можливих заходів негативного впливу.

Європейські стандарти забезпечення конфіденційності викривачів викладені у Директиві Європейського Парламенту і Ради ЄС 2019/1937 від 23.10.2019 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Союзу.

Так, у ст. 16 Директиви зазначено, що держави забезпечують, щоб інформація, що ідентифікує особу, яка повідомила про порушення, не розкривалася жодній особі, окрім працівників, до компетенції яких входить отримання та реагування на повідомлення, без чіткої згоди такої особи. Це положення застосовується також до будь-якої іншої інформації, завдяки якій прямо чи опосередковано може бути встановлено особу, яка повідомила про порушення.

Як виняток, інформацію, що ідентифікує особу, яка повідомляє про порушення, та будь-яку іншу інформацію, завдяки якій прямо чи опосередковано може бути встановлено таку особу, може бути розкрито тільки у випадках, коли це є необхідним та співмірним зобов'язанням.

Особи, які здійснили повідомлення чи публічне розкриття інформації про порушення анонімно, але їх особу потім було встановлено і які зазнали переслідування, незважаючи на це, мають право на захист.

Дотримання конфіденційності є важливою гарантією захисту викривачів, а право викривача на конфіденційність закріплено у п. 6 ч. 2 ст. 533 Закону.

Відповідно до ч. 1 ст. 535 Закону заборонено розкривати інформацію про особу викривача, його близьких осіб або інші дані, які можуть ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених ним фактів, а також особам, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені ним факти, крім випадків, установлених законом.

Конфіденційність викривача - це забезпечення установою, до якої звернувся викривач з повідомленням про корупцію, нерозголошення третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування, інформації про особу викривача, його близьких осіб або повідомлених викривачем фактів, які можуть ідентифікувати викривача чи його близьких осіб.

До конфіденційної інформації про викривача можуть бути віднесені відомості, які дають можливість його ідентифікувати, зокрема: прізвище, ім'я, по батькові; дата і місце народження; місце роботи та посада; місце проходження військової служби; місце навчання/стажування; відомості, які ідентифікують викривача як суб'єкта підприємницької діяльності; сімейний стан; адреса проживання, роботи; номер телефону, поштової скриньки, інші персоніфіковані канали зв'язку; зображення викривача; інформація про акаунти викривача в соціальних мережах; будь-які інші відомості, які дають змогу ідентифікувати особу викривача.

Однією з важливих гарантій захисту викривачів, яка покликана сприяти збільшенню кількості повідомлень про корупцію, є гарантована Законом **можливість повідомляти анонімно**.

Так, в абз. 1 ч. 5 ст. 53 Закону та п. 7 ч. 2 ст. 53^Б Закону передбачено, що повідомлення може бути здійснене викривачем без зазначення авторства (анонімно).

Відповідно до ч. 4 ст. 53 Закону установи зобов'язані створити захищені анонімні канали зв'язку (канали онлайн-зв'язку, анонімні гарячі лінії, електронні поштові скриньки та інше), через які викривач може здійснити повідомлення, гарантовано зберігаючи свою анонімність.

❶ Верховною Радою України прийнято законопроект № 3450 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів», якими передбачено створення Єдиного порталу повідомлень викривачів. Даний Портал гарантуватиме дотримання умов конфіденційності та анонімності викривачів, а також забезпечить створення та функціонування внутрішніх каналів повідомлення для усіх установ.

Крім того, при створенні захищених анонімних каналів зв'язку слід враховувати, що відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах регулюються Законом України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

Так, у ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» передбачено, що державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо

захисту якої встановлена законом, повинні оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю.

Підтвердження відповідності комплексної системи захисту інформації здійснюється за результатами державної експертизи, яка проводиться з урахуванням галузевих вимог та норм інформаційної безпеки у порядку, встановленому законодавством.

Для забезпечення конфіденційності викривача установи зобов'язані вживати таких заходів:

1. забезпечити захист внутрішніх та регулярних каналів повідомлення, зокрема впровадити систему засобів, що унеможливають несанкціонований доступ до даних, які дають можливість ідентифікувати особу викривача, а також запобігати розголошенню інформації про викривача та його близьких осіб;
2. організувати діловодство, у тому числі електронний документообіг, у спосіб, що унеможливає доступ сторонніх осіб до матеріальних носіїв інформації, які містять дані, що дають можливість ідентифікувати особу викривача;
3. попереджати посадових осіб, які залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлення про корупцію, про необхідність дотримуватися конфіденційності викривача та про настання відповідальності за її порушення.

Так, чинним законодавством передбачено дисциплінарну та адміністративну відповідальність за незаконне розголошення інформації про викривача, його близьких осіб.

У разі наявності інформації про можливе порушення права викривача на конфіденційність, передбаченого ст. 535 Закону, Національне агентство проводить перевірку дотримання законодавства з питань захисту викривачів, за результатами якої може вносити приписи з вимогою усунення порушення прав викривача та притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав. Наслідком реалізації припису Національного агентства може бути притягнення особи, винної у порушенні права викривача на конфіденційність, до дисциплінарної відповідальності.

За незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах чи в інтересах іншої фізичної або юридичної особи інформації про викривача, його близьких осіб чи інформації, що може ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, яка стала відома такій особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень настає адміністративна відповідальність у вигляді штрафу, позбавлення права займати посади (ч. 2 ст. 1728 КУпАП).

1.5. ПІДТВЕРДЖЕННЯ СТАТУСУ ВИКРИВАЧА

Наявність статусу викривача може підтверджуватися документами про повідомлення ним про можливі факти корупційних правопорушень.

Такими документами можуть бути:

1. копія відповіді органу (закладу, установи, організації або юридичної особи) на повідомлення (заяву, скаргу тощо) викривача (зразок додається);
2. копія листа органу (закладу, установи, організації або юридичної особи) про результати попередньої перевірки за повідомленням викривача про можливі факти корупційних правопорушень;
3. копія повідомлення Національному агентству про початок досудового розслідування за участю викривача;
4. копія повідомлення Національному агентству про участь викривача у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією;

5. витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, до якого внесені відомості про заявника (викривача) у справі про корупційний злочин;
6. інші документи, видані уповноваженими органами, які підтверджують, що особа є викривачем у зв'язку із повідомленням нею інформації про можливі факти корупційних правопорушень.